

Mirja Mikkilä

Vastuullisuuden monet kasvot: maailmanlaajuisen metsäteollisuuden hyväksyttävyyden erilaisissa yhteiskunnissa

Vastuu

Vastuu ja hyväksyttävyyden ovat tuttuja ja keskeisiä käsitteitä päivittäisessä elämässämme. Usein mieleemme nousee kysymyksiä, kuten kenellä on vastuu kotitöistä, voimmeko hyväksyä kollegan käytöstä työpaikalla tai hyväksymmekö epämääräistä liikennekäyttämistä.

Selvää on, että yksilöinä meillä on moraalinen vastuu päätöksistämme, tekemisistämme tai tekemättä jättämisistämme, mutta entä sitten kun vastuu ei olekaan suoranaisesti meillä, kun pohdimme esimerkiksi miten ostamamme tuotteet on tuotettu, voimmeko hyväksyä tuotantotavan – onko tuotantoketjussa kannettu vastuu ympäristöllisistä tai sosiaalisista vaikutuksista? Eli onko erilaisten tavaroiden ja palveluiden tuottajalla vastuuta?

Organisaatioilla on juridinen vastuu tekemisistään, joten tämän perusteella olisi loogista päätellä, että organisaatioilla olisi silloin myös moraalinen vastuu päätöksistään ja toiminnastaan – varsinkin kun tiedämme, että organisaation päätöksen takana on aina joku henkilö, joka on kykenevä moraalisiin niin sanottuihin ”oikein-väärin”-pohdintoihin.

Jos siis on olemassa organisatorista vastuuta, niin millaista voisi liiketaloudellisten periaatteiden mukaan toimivan yrityksen vastuu silloin olla? Lainsäädäntö asettaa vastuullisen liiketoiminnan minimitason, mutta laajempaa vastuullisuutta tarvitaan, koska lainsäädäntö tai sen noudattaminen on usein

riittämätöntä sekä meillä että muualla. Taloustieteen nobelisti Milton Friedman laushti 1970-luvulla jo klassiseksi käyneen määritelmän yritysten vastuusta, ”the business of business is business”, vapaasti suomennettuna ”liike-elämän tehtävä on liiketoiminta”. Määritelmä on hyvä lähtökohta yritysten vastuun pohjaksi, vastaahan tämä määritelmä yhtäältä poliittisten päättäjien maailmanlaajuisesti asettamaan tavoitteeseen jatkuvasta taloudellisesta kasvusta. Toisaalta tämä määritelmä sisältää ajatuksen, että lähtökohtaisesti yrityksen tehtävä on taloudellinen voittoa tuottava toiminta, niin että yritystoiminta on taloudellisesti kestävä, siis jatkuvaa ilman yhteiskunnallista tukea.

Viimeaikaisen kehityksen, kuten taloudellisen, poliittisen ja sosiaalisen globalisaation sekä yleisessä arvopohjassa tapahtuneiden muutosten seurauksena liike-elämän vastuusta ja sen ulottuvuuksista on tullut yksi yhteiskunnallisten pohdintojen suosikki-aihepiireistä. Lisäksi yhä useammat kansalaiset ja ryhmät ovat kiinnostuneita taloudellisesta päätöksenteosta. Nämä ulkoiset seikat, mutta myös yritysten sisältä lähtenyt arvokeskustelu ovat saaneet yritykset tarkastelemaan taloudellisia seikkoja laajempia vastuukysymyksiä. Sinänsä tässä pohdinnassa ei ole mitään uutta sillä yritykset ovat kautta aikojen, läpi koko nykyisin tunnetun markkinatalouden historian, joutuneet huomioimaan taloudellisia seikkoja laajempia vastuukysymyksiä toiminnassaan. Nämä vastuun painotusalueet ovat vaihdelleet kunkin ai-

kakauden yhteiskunnallisten arvojen ja tavoitteiden mukaan.

Haastavaksi liike-elämän vastuun tarkastelun tekee käsitteen ajassa ja paikassa muuttuva luonne – siis ei ole olemassa yhtä ainoaa vastausta siihen mikä on vastuullista toimintaa kulttuurisesti ja maantieteellisesti erilaisilla alueilla. Tämä on johtanut tilanteeseen, että liike-elämän vastuun määrittely sekä käytännön toiminnassa että tieteellisessä keskustelussa on ollut erittäin vaihtelevaa, mikä antaa erinomaisesti tilaa vastuukäsitteiden soveltamiselle pikemminkin erilaisten taloudellis-poliittisten intressien ajamiseen kuin itse liiketoiminnan kehittämiseen erilaisissa toimintaympäristöissä.

Hyväksyttävyyden ja sidosryhmät

Yritysten vastuun hahmottaminen ja rajaaminen on siis haastavaa jo yritysjohtajille ja poliittisille päättäjille puhumattakaan meistä muista ihmisistä. Useimmat meistä kuitenkin edustavat tavalla tai toisella liike-elämän sidosryhmiä, ja siten meillä on demokraattisessa yhteiskunnassa oikeus sanoa mielipiteemme yritysten toiminnasta. Vastuun käsite saattaa konkretisoitua, jos pohdimme tätä asiaa yrityksen toimintojen hyväksyttävyyden kautta. On huomattavasti helpompaa miettiä millaiset asiat, toimintatavat, tavarat tai palvelut hyväksymme kuin millaiset seikat kuuluvat esimerkiksi vastuulliseen metsätalouden harjoittamiseen.

Käsityksillämme hyväksyttävistä asioista on taipumus muuttua ajan myötä, kuten esimerkiksi Suomen metsäsektorin hyväksyttävyyden osoittaa. Harshintahakkuukauden jälkeen 1900-luvun alkupuolelta lähtien yleisesti hyväksytty metsätalouden tavoite oli metsien puuntuotannon lisääminen ja puuntuotannollinen kestävyys. Tämä taloudellinen näkemys vielä korostui sotien jälkeen, kun metsät muodostivat todellisen puujalan sotakorvauksia maksavan yhteiskunnan kansantaloudelle.

Nuorison keskuuteen alkoi kuitenkin levitä erilaisia yhteiskunnallisia ja ympäristöllisiä uusia tuulia 1960- ja -70-luvuilla, mikä aloitti yhteiskunnan arvomaailman muutoksen. Tämän seurauksena metsätaloudelta ja -teollisuudelta alettiin vaatia, että ne huomioivat ihmisten ja luonnon hyvinvointia muutenkin kuin taloudellisen tuloksen maksimoin-

nin oletetuilla positiivisilla vaikutuksilla. Nykyisin metsäsektorin sisällä pidetään jo itsestään selvänä, että toiminnassa otetaan huomioon myös ympäristöllisiä ja sosiaalisia seikkoja taloudellisten tuotantonäkökohtien lisäksi. Tosin näiden seikkojen sisältö on varsin joustavaa ja vaihtelee huomattavasti riippuen siitä tarkastellaanko asiaa paikallisten metsureiden, metsänomistajien, metsäteollisuuden vai kenties ympäristöjärjestöjen näkökulmasta.

Maailmanlaajuiset haasteet

Hyväksyttävyyden ajallisen muutoksen lisäksi on syytä pohtia metsäsektorin hyväksyttävyyttä erilaisissa paikoissa erityisesti nykyisin, kun suomalainen metsäteollisuus laajenee kiivaasti uusille tuotanto- ja markkina-alueille.

Metsäteollisuutta ei voida pitää merkittävänä sektorina maailman talouden kannalta vaikkapa muihin luonnonvarojen hyödyntäviin toimialoihin kuten öljyn jalostukseen tai kaivostoimintaan verrattuna. Metsäsektorin maailmanlaajuinen merkitys esittäytyy kuitenkin ratkaisevasti toisenlaisena, kun tarkastelu laajennetaan metsäteollisuuden taloudellisista seikoista koko metsäsektoriin ja metsiin liittyviin sosiaalisiin, sosioekonomisiin ja kulttuurisiin seikkoihin sekä ympäristöasioihin.

Metsien merkitys maapallon ekosysteemille on kiistaton. Metsät toimivat kasvihuonepäästöjen hiilinieluinä, estävät eroosiota, suojaavat pohjavesialueita vain muutamia metsien maailmanlaajuisia tärkeyttä kuvaavia ympäristöllisiä seikkoja mainitakseni.

Metsät peittävät maapallon maa-alasta noin 30 %. Metsät ovat jakautuneet erittäin laajalle alueelle verrattuna vaikkapa tunnettuihin öljy- tai mineraalivaroihin. Tästä syystä miljoonat ihmiset elävät metsien ja puuta jalostavien laitosten kanssa tiiviissä tai löysässä vuorovaikutuksessa. Metsät tuottavat erilaisia ravinto- ja raaka-aineita. Lisäksi metsillä on oma arvonsa erilaisten elämysten tuottajina, joita on erittäin vaikea mitata saati arvottaa taloudellisesti. Metsät siis tyydyttävät näiden miljoonien ihmisten erilaisia tarpeita suorasti ja epäsuorasti, joten luonnollisesti näillä ihmisillä on myös vahvoja mielipiteitä siitä, mikä on hyväksyttävää metsien hoitoa, hyödyntämistä tai suojelua.

Metsäteollisuuden velvollisuudet huomioida näiden ihmisten eli sidosryhmiensä mielipiteitä ovat hyvin erilaisia erilaisissa yhteiskunnissa. Yksinkertaistaan voi sanoa, ettei yrityksillä ole velvollisuuksia huomioida muita kuin osakkeenomistajiaan ja työntekijöitään liikkeenjohdollisesta näkökulmasta. Tilanne voi kuitenkin muuttua. Jonkin laajan sosiaalisen tai ekokatastrofin seurauksena voivat lait ja säädökset kiristyä ja niihin saatetaan kirjata myös muiden kuin taloudellisten sidosryhmien asema yrityshallinnossa.

Toistaiseksi tällaisia ohjeita ei siis ole selkeyttämässä yritystoiminnan linjoja mitä erilaisimmissa toimintaympäristöissä ympäri maailmaa. Selvää on, ettei maailmalaajuisesti toimiva yritys voi kohdella erilaisia sidosryhmiään mielivaltaisesti. Hyvä kello kauas kuuluu, paha vielä kauemmas... Räikeimmät taloudellisen ylivallan väärinkäytökset kantautuvat nykyisen nopean tiedonvälityksen aikakautena varsin nopeasti vaikutusvaltaisten länsimaalaisten kulluttajien ja kansalaisjärjestöjen korviin, mistä seuraa yhtiön maineen menetys, jolla puolestaan voi olla kauaskantoisia seurauksia yhtiön taloudelliselle tulokselle.

Tämän yhden globalisaation muodon on Suomen metsäsektori saanut oppia varsin konkreettisesti. Suomalainen metsätalous on ollut viimeiset 15 vuotta jatkuvasti kansainvälisten puu- ja paperituotteiden kuluttajien sekä kansallisten ja kansainvälisten kansalaisjärjestöjen arvostelun kohteena. Eihän Suomessa ole rikottu lakeja, eikä ihmisoikeuksiakaan ole meidän näkökulmastamme katsottuna loukattu. Nämä kansainväliset sidosryhmät eivät vain satu olemaan samaa mieltä kanssamme ja käyttävät oikeuttaan sanoa mielipiteensä. Tämä kansainvälinen osallistuminen ei ainakaan yksinkertaista metsien hyödyntämiseen perustuvaa liiketoimintaa toimipa yritys missä päin maailmaa tahansa.

Liikkeenjohdolliset haasteet

Hyväksyttävyyden hakeminen toiminnoille tällaisessa maailmalaajuisessa toimintaympäristössä on siis todellinen liikkeenjohdollinen haaste. Ei riitä että toiminta hyväksytään paikallistasolla, jonkin tuotantolaitoksen lähiympäristössä tai että se noudattaa kansallisia tai kansainvälisiä sääntöjä ja stan-

dardeja. Monet asiat saattavat näyttää paikallisessa toimintaympäristössä, esimerkiksi istutusmetsikössä Brasiliassa tai paperitehtaalla Kiinassa, täysin normaaleilta ja hyväksyttäviltä, mutta epäloogisilta, jopa vastuuttomilta kauempaa katsottuna.

Yrityksen yksi merkittävä sidosryhmä, sen työntekijät ovat yksilöitä, jotka pitävät itseään lähinnä jonkin kansallisuuden tai kulttuurin edustajina. Harva meistä ilmoittaa ensimmäiseksi viiteryhmäkseen työnantajansa ja työnantajan yrityskulttuurin. Yrityksen henkilöstön käsitykset hyväksyttävästä toiminnasta ovat siis sidoksissa ennen kaikkea heidän edustamaansa kulttuuriin eikä suinkaan yrityksen antamiin toimintamalleihin. Näin syntyy helpposti tilanteita, joissa yrityksen edustajan toimiessa omien normiensa mukaan lopputulos voi vaikuttaa kyseenalaiselta yhtiön kotimaan perspektiivistä tai maailmalaajuisesti toimivan kansalaisjärjestön mielestä.

Mitä toimintojen hyväksyttävyys kertoo meille?

Sidosryhmien hyväksynnän hakeminen ei siis ole helppo eikä yksiselitteinen tie määritellä yrityksen vastuuta sen erilaisissa toimintaympäristöissä. Tästä huolimatta se tarjoaa monipuolisen perustan yritysvastuulle.

Sidosryhmien hyväksyntä ulottuu sekä yrityksen sisäiseen liiketoimintaan että sen yhteiskunnallisiin ja ympäristöllisiin vuorovaikutussuhteisiin. Hyväksyttävyys kattaa mitä erilaisimpia ulottuvuuksia, kuten liikkeenjohdolliset kysymykset, tekniset ratkaisut, sosioekonomiset ja kansantaloudelliset vaikutukset, kulttuuriset ja poliittiset seikat, teolliset ympäristövaikutukset sekä luonnonvaroihin ulottuvat ympäristövaikutukset. Nämä ulottuvuudet muodostavat yrityksen toimintaympäristössä verkoston, jossa niitä on joskus vaikea erotella toisistaan. Vastuullisuutta ei voida näin luokitella johonkin tiettyyn toimintojen osa-alueeseen liittyväksi asiaksi, vaan sitä joudutaan tarkastelemaan sekä liikkeenjohdollisesti että tieteellisesti kokonaisvaltaisena asiana yli yritysten osasto- tai yliopiston oppiainerajojen.

Toimintojen hyväksyttävyydessä on kuitenkin joitakin piirteitä, jotka tekevät siitä yksinään riittämättömän ohjenuoran yritysvastuun määrittelyssä.

Yrityksen on otettava myös itse moraalista vastuuta niin, ettei se käytä hyväkseen tilanteita, joissa toimintojen hyväksyttävyyden saavutettaisiin, vaikkei erilaisia ympäristöllisiä tai sosiaalisia säännöksi huomioitaisikaan.

Vastuullinen toiminta on yleensä hyväksyttävää, mutta hyväksyttävyydellä on taipumus kasvaa, kun toimialan taloudellinen merkitys kasvaa. Paikallisten positiivisten sosioekonomisten vaikutusten seurauksena sidosryhmät saattavat hyväksyä kohtuullista tasoa vähemmän vastuullisen toiminnan. Välttääkseen tällaisen tilanteen hyväksikäyttöä vastuullisesti toimivan yrityksen on syytä asettaa itselleen maailmanlaajuiset eettiset normit, jotka määrittävät toimintojen minimitason toimipa yritys missä päin maailmaa tahansa.

Vastaavasti yrityksen taloudellisen merkityksen pienentyessä yhteiskunnassa sen hyväksyttävyyden voi niin sanotusti neutralisoida – eli ei ole enää oleellista pohtia suuren yleisön hyväksymistä, koska valtaosa ihmisistä ei ole enää kiinnostunut kyseessä olevasta toimialasta. Näin yritys joutuu itse määrittelemään vastuullisen toimintansa rajat.

On täysin mahdollista, että Suomi on nyt tällaisen tilanteen edessä. Kansantalouden rakenteen monipuolistuessa ja metsäsektorin suhteellisen osuuden pienentyessä metsäsektorin hyväksyttävyyden saattaa tulevaisuudessa neutralisoida. Toisin sanoen ihmisten kiinnostus tämän luonnonvaran hoitamiseen ja hyväksikäyttöön voi vähentyä. Joku useamman sukupolven kaupunkilainen saattaa metsäpalstan hankinnan sijasta mieluummin sijoittaa ylimääräiset varansa esimerkiksi osakkeisiin. Onhan osakesalkun hoitaminen paljon vaivattomampaa kuin metsien hoito. Taloudellisen hyvinvointimme lisääntyessä voi siis olla, että muutaman kymmenen vuoden päästä metsäsektorin hyväksyttävyyttä ei tarvitse enää pohtia Suomessa, mutta varmasti tämän luonnonvaran hyödyntämiseen liittyvä hyväksyttävyyden ja vastuullisuus ovat edelleen tärkeitä pohdinnan aiheita jossain päin kehittyvää maailmaa.

■ MMT Mirja Mikkilä, Joensuun yliopisto, metsätieteellinen tiedekunta. Sähköposti mirja.mikkila@pp.inet.fi
Artikkeli perustuu kirjoittajan väitöskirjaan.